

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ ȘI PROBLEME DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

CZU: [341.645(4):341.231.14]:343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).06)

APLICABILITATEA JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE LA JUDECAREA CĂILOR DE ATAC

Armen OGANESEAN,
procuror,
Procuratura Generală,
formator INJ, dr. în drept

SUMAR

În prezentul articol am realizat un studiu complex a aspectelor practice privind aplicabilitatea jurisprudenței CtEDO la judecarea căilor de atac în cadrul procesului penal. Lucrarea conține analiza aspectelor teoretice și practice ce vizează soluționarea problemelor procesuale prin apelare la practica Curții Europene a Drepturilor Omului, abordând în cadrul procesului penal importanța precedentului CtEDO și determinarea necesității de aplicare a acestuia. Articolul evidențiază importanța aplicării precedentului Curții Europene, ca izvor de drept în cadrul procesului penal, fiind analizate premisele și consecințele aplicabilității jurisprudenței CtEDO la judecarea căilor de atac.

Cuvinte-cheie: aplicabilitate, precedent, jurisprudență, cale de atac, CtEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, proces penal.

Introducere

Art. 13 din Convenția Europeană garantează dreptul la un recurs efectiv. Norma dată prevede că, orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de CEDO au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale. CtEDO a dezvoltat standarde clare și universal acceptate în ceea ce privește drepturile omului. Aceste standarde oferă un cadru de examinare și contestare a deciziilor judecătorești, care ar încălca aceste drepturi fundamentale ale omului. Hotărârile CtEDO pot influența nemijlocit jurisprudența, activitatea instanțelor și practicile judiciare naționale, determinând, uneori, reforme în sistemul judiciar național.

Atunci când există neclarități în legislația națională sau interpretări contradictorii ale acesteia,

APPLICABILITY OF THE ECHR CASE LAW WITHIN THE JUDICIAL HIGHER COURT REMEDY EXAMINATION

SUMMARY

In this paper, we have realized a complex study of the practical aspects regarding the impact of ECtHR jurisprudence on the judicial higher court remedy examination. The paper contains analysis of the theoretical and practical aspects, aimed to resolve procedural issues by referring to the practice of the European Court of Human Rights, addressing in the criminal process the importance of ECtHR precedent and determining the need for its application. The article highlights importance of applying the precedent of the European Court as a source of law in the criminal process, analyzing the premises and consequences of the applicability of ECtHR jurisprudence within judicial higher court remedy examination.

Key-words: *applicability, precedent, jurisprudence, remedy examination, ECHR, European Court of Human Rights, criminal process.*

jurisprudența CtEDO oferă clarificări concrete și orientări, facilitând uniformizarea practicilor judiciare între statele membre ale Consiliului Europei.

În lumina jurisprudenței CtEDO urmează de reținut că, în cazul în care un reclamant formulează un capăt de cerere motivată, potrivit căruia a fost încălcat un drept garantat de Convenție, ordinea juridică internă urmează obligatoriu să asigure o cale de atac efectivă [12, p. 8].

Dreptul la un recurs efectiv în procesele penale este fundamental din mai multe considerente. Raționamentul art. 13 este că acesta impune o cale de atac internă în fața unei „instanțe naționale competente” care să ofere posibilitatea de a obține examinarea conținutului unui „capăt de cerere justificabil” bazat pe Convenție, cauza *Boyle și Rice vs. Regatul Unit* [12, p. 7].

Conținutul de bază al cercetării

Curtea Europeană a evidențiat că noțiunea de recurs efectiv impune un examen independent și riguros din partea instanței ierarhic superioare a oricărei cereri prin care sunt invocate motive serioase și temeinice, în sensul existenței riscului real de încălcare a dreptului la un proces echitabil de către instanța de judecată [11, p. 23].

În jurisprudența sa, Curtea Europeană [19] a statuat că, în condiții în care dreptul la al 2-lea grad de jurisdicție este prevăzut în cadrul normativ intern, procedurile în apel sau recurs trebuie să asigure că persoanele implicate în acestea să beneficieze de garanțiile fundamentale prevăzute de art. 6 din Convenție. În hotărârea *Dan v. Moldova* [16] CtEDO menționează că modul de aplicare a art. 6 în procedurile în fața instanțelor de apel depinde de caracteristicile specifice procedurii în cauză, trebuie să se țină cont de totalitatea procedurilor în ordinea de drept internă și de rolul Curții de Apel.

O cale de atac internă permite corectarea eventualelor erori judiciare și oferă posibilitatea subiecților procesuali de a aduce argumente în favoarea poziției prezentate. Instanțele naționale și procuratura au un rol esențial în vederea asigurării respectării dreptului la o cale de atac.

În respectarea cerințelor din Convenție, statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește modalitatea de a oferi calea de atac prevăzută la art. 13 și de a se conforma obligației pe care le-o impune această dispoziție din Convenție [12, p. 13].

Din perspectiva practicii naționale, judecând recursul împotriva încheierii judecătorești Chișinău, instanța de recurs [1] a constatat că aferent omisiunilor relevante, este destul de elocventă jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului. Astfel, CtEDO a statuat că autoritățile trebuie să depună eforturi serioase pentru a afla ce s-a întâmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite sau nefondate. Adoptarea unei hotărâri neîntemeiate și afectate de viciu fundamental face posibilă anularea acesteia, ceea ce, la rândul său, potrivit explicației date de CtEDO în cauza *Nikitin v. Rusia*, nu va constitui o încălcare a art. 4 par. 2 din protocolul 7 CEDO, ci, din contra, un procedeu legal de restabilire a echității.

În jurisprudența sa, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție [6], examinând recursuri ordinare, de mai multe ori a conchis că, la judecarea cauzei instanța trebuie să se conducă de practica CtEDO pentru a pronunța o hotărâre legală și întemeiată.

Un subiect important ține de acceptarea de către instanța de apel a concluziilor formulate de către instanța de fond. În special, importanța reexaminării probelor este evidentă, în cazul în care în ordine de apel se contestă o sentință de achitare. În cazul dat, pentru magistrații naționali reprezintă interes soluția CtEDO pe marginea cauzei *Popovici v. Moldova* [18], când Curtea de la Strasbourg a stabilit că instanța de apel nu este în drept să pronunțe o hotărâre de con-

damnare, bazându-se exclusiv pe dosarul din prima instanță, care conține depozițiile martorilor și declarațiile inculpatului, același dosar, în temeiul căruia fusese achitat în primă instanță. Instanța de apel urmează să procedeze la o nouă audiere atât a inculpatului, cât și a anumitor martori ai acuzației, solicitați de părți.

Colegiul penal al CSJ [5] a evidențiat sub prisma practicii Curții Europene că, în baza aceleași probe nu poate fi emisă hotărâre de achitare și ulterior de condamnare, fără ca instanța care condamnă persoana să cerceteze nemijlocit și să argumenteze concluzia sa de condamnare - cauza *Dănilă v. România* [17]. În cazul în care instanța de apel este chemată să examineze un caz și să facă o evaluare completă a vinovăției sau nevinovăției reclamantului, acestea nu pot fi stabilite ca un proces echitabil, în mod corespunzător, fără o evaluare directă a probelor.

În dependență de circumstanțele cauzei, problema dată a fost abordată în diferite moduri de Curtea Europeană. Colegiul penal al CSJ a menționat într-o decizie [7] că, potrivit jurisprudenței CtEDO, în cazul în care instanța și-a motivat decizia luată, arătând în mod concret la împrejurările, care confirmă sau infirmă o acuzație penală, pentru a permite părților să utilizeze eficient orice drept de recurs eventual, o curte de recurs poate, în principiu, să se mulțumească de a relua motivele jurisdicției de primă instanță - cauza *Garcia Ruis v. Spania*.

Sub prisma conceptului abordat, reprezintă interes practic cauza *Dan v. Moldova* [16], pe marginea căreia CtEDO a notat că principalele probe împotriva reclamantului au fost declarațiile martorilor. Restul probelor au fost indirecte, care nu ar putea, de sine stătător, determina condamnarea reclamantului. Prin urmare, declarațiile martorilor și ponderea acestora au fost de o importanță majoră pentru judecarea cauzei. Prima instanță a achitat reclamantul, deoarece nu a avut încredere în martori, după ce i-a audiat în persoană. La reexaminarea cazului, Curtea de Apel nu a fost de acord cu prima instanță în ceea ce privește credibilitatea declarațiilor martorilor și a condamnat reclamantul. În acest sens, Curtea de Apel nu a audiat din nou martorii, ci doar s-a bazat pe declarațiile lor, așa cum sunt fixate materialele cauzei. În cauza *Sadak ș.a. v. Turcia* [20], Curtea Europeană subliniază că facultatea oferită acuzatului de a interoga direct sau în numele său un martor trebuie să poată fi exercitată atât în primă instanță, cât și în apel, dacă nu se consideră că persoana interesată a renunțat la dreptul conferit de art. 6 §3 lit. d) al Convenției.

În cauza *Brualla Gomez de la Torre v. Spania* [14, p. 32], Curtea a specificat că dreptul la tribunal nu este absolut, el este susceptibil unor limitări autorizate, în special în spețele care vizează condițiile de admisibilitate ale unui apel. Principiul similar găsim și în speța *Bayar și Gürbüz v. Turcia* [14, p. 31], când Curtea Europeană a subliniat că dreptul la un tribunal poate fi supus unor limitări implicite în concordanță cu Convenția, îndeosebi privind condițiile de admisibilitate a recursului.

Sub aspectul înlăturării erorilor procedurale de către instanța de recurs, în contextul jurisprudenței CtEDO, importanță practică majoră capătă soluția dată de

Curtea Europeană în cauza *Grădinar v. Moldova*. Examinând recurs ordinar, Colegiul penal lărgit al CSJ [3] și-a motivat soluția făcând trimitere la această speță, menționând că, Curtea a găsit violarea art. 6 din moment ce instanțele naționale și-au ales să ignore multiple violări serioase ale legislației, specificate de instanțele inferioare, precum și să nege o serie de elemente fundamentale, cum ar fi faptul că acuzatul a avut un alibi la presupusul moment al comiterii infracțiunii.

Potrivit unei decizii a Curții de Apel Chișinău [2], lipsa motivării suficiente a deciziei este apreciată de CEDO drept violarea art. 6 par. 1, regula stabilită, de exemplu, în hotărârea *Fomin v. Moldova*. Totodată, instanța de apel a stabilit, sub prisma jurisprudenței CtEDO, obligația de a proceda la un examen atent al tuturor capetelor de cerere formulată de reclamant al argumentelor și cererilor de probă ale părților, având a aprecia relevanța acestora pentru decizia care o va adopta - cauza *Van de Hurk v. Olanda*.

O cale de atac nu poate fi considerată efectivă decât dacă sunt asigurate condițiile minime care permit unui reclamant să conteste o decizie care restrânge drepturile sale ce decurg din prezenta Convenție - cauza *Csüllög împotriva Ungariei*, 2011. Termenul „efectiv” înseamnă că respectiva cale de atac trebuie să fie corespunzătoare (adekvată) și accesibilă, răspunzând, ea însăși, obligației de celeritate - cauza *Paulino Tomás vs. Portugalia*, 2003 [12 p. 14]. Dreptul la o cale de atac constituie un element indispensabil al unui sistem de drept democratic.

Pentru repararea erorilor de fapt și de drept care ar vicia profund prezumția că, *res iudicata pro veritate habetur*, legile contemporane au prevăzut căi extraordinare de atac [8, p. 59].

Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, unul din aspectele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care cere, *inter alia*, ca, atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție - regula susținută de Colegiul penal al CSJ [4] prin prisma hotărârii *Brumărescu v. România*. De la regula dată există și o excepție procesuală, care intervine atunci când circumstanțele excepționale care afectează legalitatea hotărârii irevocabile, încalcă în mod grav drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Reluarea procedurii judiciare interne constituie fără îndoială efectul cel mai spectaculos pe care îl poate produce o judecată internațională [10, p. 14].

Analizând practica Curții Europene privind instituția revizuirii, se evidențiază regula că aceasta nu trebuie considerată un apel camuflat. Totodată, Curtea Europeană a stabilit regula că existența a două opinii contrare referitor la același subiect nu este un temei justificat pentru rejudecare. Mai mult ca atât, Curtea de la Strasbourg recunoaște că rejudecarea cauzei are un impact asupra respectării termenului rezonabil de judecare cauzei penale. În jurisprudența sa, Colegiul penal al CSJ [4] a constatat că nici o parte la proces nu este în drept să solicite revizuirea unei hotărâri jude-

cătorești definitive și executorii doar în scopul reluării procesului de judecată și al unei noi soluționări a cauzei, dat fiind faptul că, competența de revizuire a instanțelor supreme trebuie exercitată pentru a corecta erorile și omisiunile justiției, și nu pentru a efectua o reexaminare a cauzei. Revizuirea nu trebuie tratată ca un recurs deghizat și nici existența a două păreri asupra aceleiași probleme nu poate servi drept temei pentru reexaminare. O îndepărtare de la acest principiu este justificată doar în cazul în care reexaminarea este necesară în virtutea circumstanțelor fundamentale și obligatorii - cauza *Bujnița v. Moldova* [15].

În conformitate cu prevederile art. 46 din Convenția Europeană, interpretate în lumina Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. R(2000) 2 din 19 ianuarie 2000 „*Cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cazuri la nivel intern în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*”, părțile contractante sunt încurajate să-și examineze sistemele juridice naționale în vederea asigurării că există posibilități adecvate pentru reexaminarea cauzei, inclusiv redeschiderea procedurilor, în cazuri în care Curtea a constatat o violare a Convenției, în special unde:

1. partea lezată continuă să suporte consecințe negative foarte grave din cauza rezultatului respectivei decizii naționale, care nu sunt în mod adecvat remediate prin satisfacția echitabilă și nu pot fi rectificate decât prin reexaminare sau redeschidere;

2. din hotărârea Curții rezultă că:

- a) decizia națională contestată este, în esență, contrară Convenției;

- b) violarea contestată este cauzată de erori sau deficiențe procedurale de o asemenea gravitate încât apare un dubiu serios în privința rezultatului procedurilor naționale contestate [10, p. 14].

Analizând modul în care instanțele naționale aplică practica Curții Europene la judecarea revizuirii, am studiat și jurisprudența Curții Constituționale, care, *inter alia*, conține trimiteri la precedentele CtEDO. În hotărârea sa nr.26 din 23.11.2010, Curtea Constituțională [13] a luat în considerare jurisprudența în domeniu a Curții Europene a Drepturilor Omului. În hotărârea dată se menționează că Curtea Europeană a specificat că scopul Articolului 4 din Protocolul 7 este de a interzice repetarea procedurilor care s-au finalizat printr-o decizie definitivă.

În vederea respectării drepturilor fundamentale garantate de art. 16, art. 20, art. 21, art. 23 din Constituția Republicii Moldova, art. 22 din Codul de procedură penală, art. 4 § 1 din Protocolul nr. 7 la Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, în coroborare cu art. 13 din Convenție, conchidem că obligația primară a autorităților naționale este să remedieze orice presupusă încălcare a Convenției.

Sarcina unificării practicii judiciare în Republica Moldova îi aparține Curții Supreme de Justiție, fiind una dintre atribuțiile fundamentale ale acesteia. Deciziile Colegiului Penal constituie un bun îndrumar pentru soluționarea corectă a cauzelor și adoptarea unor

soluții legale și întemeiate [9, p. 7]. Unificarea practicii judiciare constituie un pilon important pentru înfăptuirea justiției, fiind un mijloc eficient de aplicare și interpretare unitară a legii atât de către instanțele de judecată, cât și de alți participanți în cadrul procesului penal [9, p. 7]. Susținem această idee și considerăm că CSJ poate fi privită și ca un bun îndrumar, nu numai pentru instanțele ierarhic inferioare, dar și pentru organele de drept, în ceea ce privește aplicarea corectă și coerentă a jurisprudenței CtEDO.

Concluzionăm la cele spuse mai sus că cunoașterea la un nivel profesional înalt a practicii CtEDO, precum și aplicarea sigură și rațională a acesteia devin o garanție veritabilă de adoptare a unor hotărâri judecătorești legale, întemeiate și echitabile. Rolul procurorului în exercitarea căilor de atac este de a reprezenta interesele statului și societății în procesele judiciare, în vederea remedierii erorilor judiciare admise. Hotărârile CtEDO pot influența practica națională în acest sens, oferind soluții practice pentru cauzele similare.

Procurorul are un rol important în exercitarea căilor de atac în conformitate cu standardele instituite de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Procurorul este responsabil pentru respectarea drepturilor fundamentale ale persoanei în conformitate cu standardele Convenției Europene în cadrul procesului penal. La exercitarea căilor de atac, procurorii sunt responsabili de punerea în aplicare a hotărârilor CtEDO în cazurile naționale, asigurând că practicile judiciare se conformează cu înaltele standarde ale Curții Europene.

Jurisprudența CtEDO joacă un rol esențial în exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești, asigurând protecția și respectarea drepturilor fundamentale ale omului și oferind un cadru de referință în interpretarea și aplicarea Convenției.

Studiind practica națională, observăm că aceasta reflectă regula potrivit căreia, judecând cauza în fond, în aplicarea normelor de drept material și procesual, magistrații naționali trebuie să se asigure că calitatea acestora corespunde conținutului Convenției Europene, precum și principiilor stabilite în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Totodată, în acest context, subliniem rolul Curții Supreme de Justiție în aplicarea uniformă și corectă a standardelor derivate din jurisprudența CtEDO. Cunoașterea la un nivel profesional înalt a practicii Curții Europene, precum și aplicarea sigură și rațională a acesteia de către magistrații naționali devine o garanție veritabilă a unor hotărâri judecătorești legale, întemeiate și echitabile.

Referințe bibliografice

1. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 18 septembrie 2014. Dosarul nr. 21r-470/14.
2. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 09 octombrie 2014. Dosarul nr. 21r-710/14.
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19 martie 2013. Dosarul nr. 1ra-48/13. http://jurisprudenta.csj.md/search_case_lawp.php?id=33 (vizitat 06.11.2023).
4. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16 ianuarie 2014. Dosarul nr. 4-1re-42/2014. https://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=249 (vizitat 08.11.2023).
5. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 24 iunie 2014. Dosarul nr. 1ra-850/2014. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2491 (vizitat 05.11.2023).
6. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 01 iulie 2014. Dosarul nr.1ra-1096/2014. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2589 (vizitat 06.11.2023).
7. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 01 martie 2023. Dosarul nr.1ra-1412/2022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=22951 (vizitat 06.11.2023).
8. Dolea I. Prezumțiile în probațiunea penală. În: *Revista de științe penale*, 2006, anul II, p. 42-61.
9. Dolea I., Botezatu R., Gurschi C. ș.a. *Jurisprudența CSJ în materie penală (2008-2010)*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 916 p.
10. *Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului*. Ediția Consiliului European. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 72 p.
11. Furdul S. Sinteză de soluții motivate cu privire la judecarea recursului în cazul semnalării unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, ce afectează hotărârea pronunțată. În: *Revista Națională de Drept*, 2012, nr. 5, p. 23-29.
12. *Ghid privind art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Dreptul la un recurs efectiv (o cale de atac efectivă)*. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_13_ROM (vizitat 05.11.2023).
13. Hotărârea Curții Constituționale nr. 26 din 23.11.2010 asupra excepției de neconstituționalitate a prevederilor alin. (6) art. 63 din Codul de procedură penală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 235-240/27.
14. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
15. Speța *Bujnița c. Moldova*, hotărârea din 16 ianuarie 2007, definitivă din 16 aprilie 2007. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-127785> (vizitat 05.11.2023).
16. Speța *Dan c. Moldova*, hotărârea din 05 iulie 2011, definitivă din 05 octombrie 2011. <https://www.agentgubernamental.md/wp-content/uploads/2015/03/DAN-RO.pdf> (vizitat 06.11.2023).
17. Speța *Dănilă c. României*, hotărârea din 08 martie 2007, definitivă din 08 iunie 2007. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Cauza-Danila-impotriva-Romaniei.pdf> (vizitat 06.11.2023).
18. Speța *Popovici c. Moldovei*, hotărârea din 27 noiembrie 2007, definitivă din 02 iunie 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-127995> (vizitat 06.11.2023).
19. *Case of de Cubber v. Belgium*. ECHR, 26 October 1984. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57465> (vizitat 05.11.2023).
20. *Case of Sadak and others v. Turkey*. ECHR, 17 July 2001. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59594> (vizitat 06.11.2023).